

DINARA
BACK TO LIFE

Praćenje socio-ekonomskog učinka projektnih aktivnosti putem indikatora – prikaz početnog stanja

Izvještaj

Projekt Dinara back to LIFE (aktivnost D.2.2)

Veljača, 2021.

SADRŽAJ:

1. UVOD	3
2. METODE	3
3. OBUHVAT ISTRAŽIVANJA	4
4. PRIKAZ POČETNOG STANJA	5
5. RAZVOJNI SCENARIJI	21
6. SAŽETAK	23
7. ABSTRACT	25
8. IZVORI I LITERATURA	28
9. POPIS SLIKA I TABLICA	29

Isključivu odgovornost za sadržaj ovog izvješća snose njeni autori. Izvješće ne odražava nužno stav Europske unije ili ijedne spomenute organizacije osim ako je to izričito naglašeno. Ni Izvršna agencija za mala i srednja poduzeća (EASME) ni Europska Komisija ne mogu se smatrati odgovornima za bilo koje korištenje koje se može povezati sa sadržajem i informacijama koje se ovdje nalaze.

Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost LAG-a "Cetinska krajina" i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske, kao ni Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost.

Autor izvješća: Sven Ratković. LAG "Cetinska krajina"

1. UVOD

U sklopu projekta "Management planning and restoration of Dinara dry grasslands to save biodiversity and support sustainable development" (Dinara back to LIFE, referenca LIFE18 NAT/HR/000847) tijekom 2020. postavljena je metodologija procjene socio-ekonomskog učinka projektnih aktivnosti.

Cilj je bio prikupiti statističke podatke o užem i širem projektnom području, analizirati i prikazati početno socio-ekonomsko stanje koristeći pristup baziran na indikatorima. Pri analizi su primjenjene metode iz tematski sličnog projekta LIFE Viva Grass (No. LIFE13 ENV/LT/000189-9) –*"Methodology for indicator based monitoring of socioeconomic impacts of project activities"*.

2. METODE

Procjena socio-ekonomskog učinka projekta bazirana je na analizi indikatora svrstanih u 5 glavnih područja:

1. Promjenama u životima ljudi i njihovih obitelji
2. Društvenom sviješću o važnosti i koristi od održavanja suhih travnjaka
3. Koliko su projektne aktivnosti bile uspješne u poticanju lokalnog stanovništva za bavljenje održivim poslovnim modelima
4. Nerazvrstanim podacima i indikatorima
5. Kvantificiranim rezultatima projektnih aktivnosti

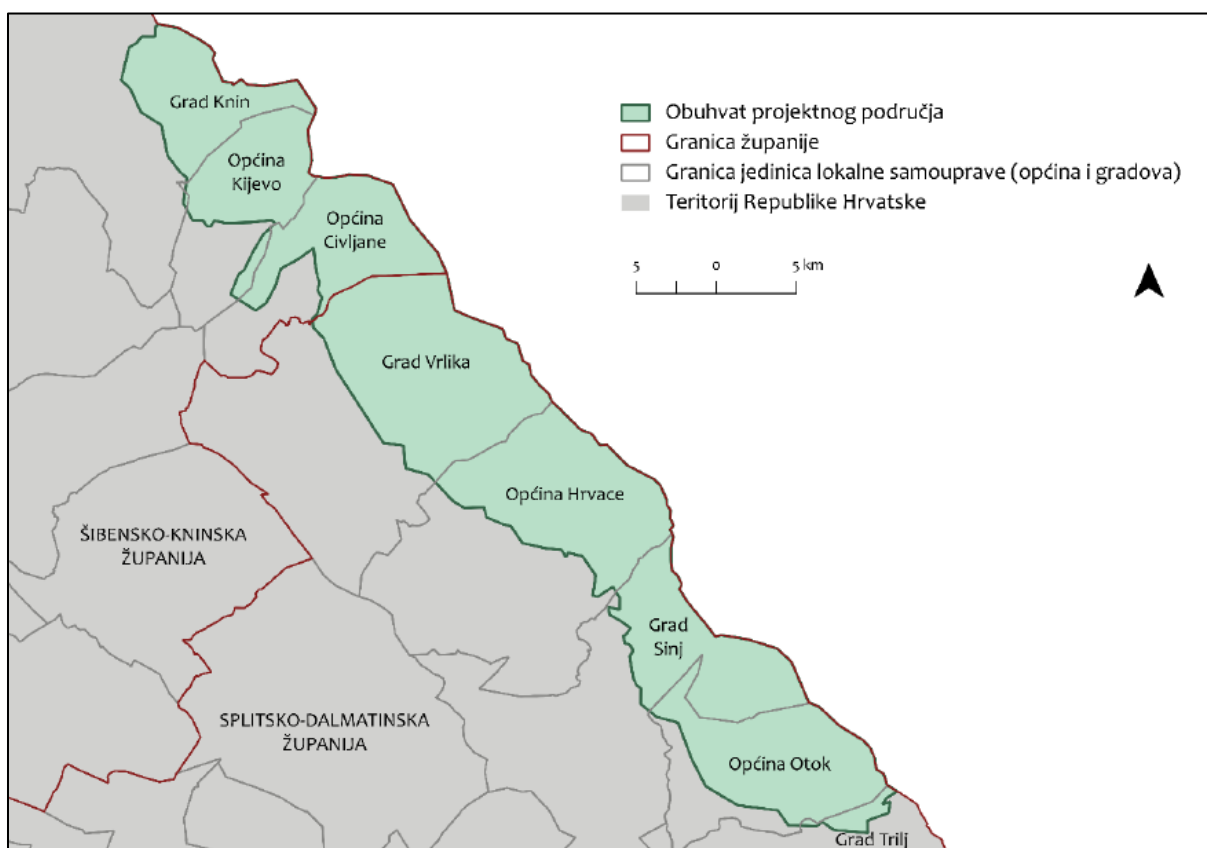
Pri prikazu i analizi početnog stanja korišteni su službeni statistički podaci za JLS šireg projektnog područja i kada je to bilo moguće i pripadajuća im naselja unutar samog projektnog područja.

Ovisno o vrsti dostupnih podataka i razine relevantnosti, projektni tim dodjelio je jednu od sljedećih ocjena trenda pojedinim indikatorima: rast (+), pad (-) i stabilno (0).

3. OBUHVAT ISTRAŽIVANJA

Područje istraživanja obuhvaća 8 idućih jedinica lokalne samouprave: grad Knin, općinu Civljane i općinu Kijevo u Šibensko-kninskoj županiji i gradove Sinj, Trilj i Vrliku te općine Hrvace i Otok u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Kada je to bilo moguće, korišteni su podaci na razini naselja unutar samog projektnog područja prikazanog na Slici 1.

Slika 1. Smještaj projektnog područja

Tablica 1. Prostorni obuhvat projektnog područja u odnosu na JLS

Jedinica regionalne ili lokalne samouprave (JRS / JLS)	Dio JRS / JLS zahvaćen projektnim područjem	Udio JRS / JLS u ukupnoj površini projektnog područja
<i>Šibensko-kninska županija</i>	5%	31%
Grad Knin	14%	10%
Općina Civljane	67%	11%
Općina Kijevo	63%	9%
<i>Splitsko-dalmatinska županija</i>	8%	69%
Grad Sinj	33%	13%
Grad Trilj	2%	1%
Grad Vrlika	47%	23%
Općina Hrvace	43%	18%
Općina Otok	75%	14%

Izvor: Studija procjene usluga ekosustava za područje projekta „Dinara back to LIFE“, 2020.

4. PRIKAZ POČETNOG STANJA

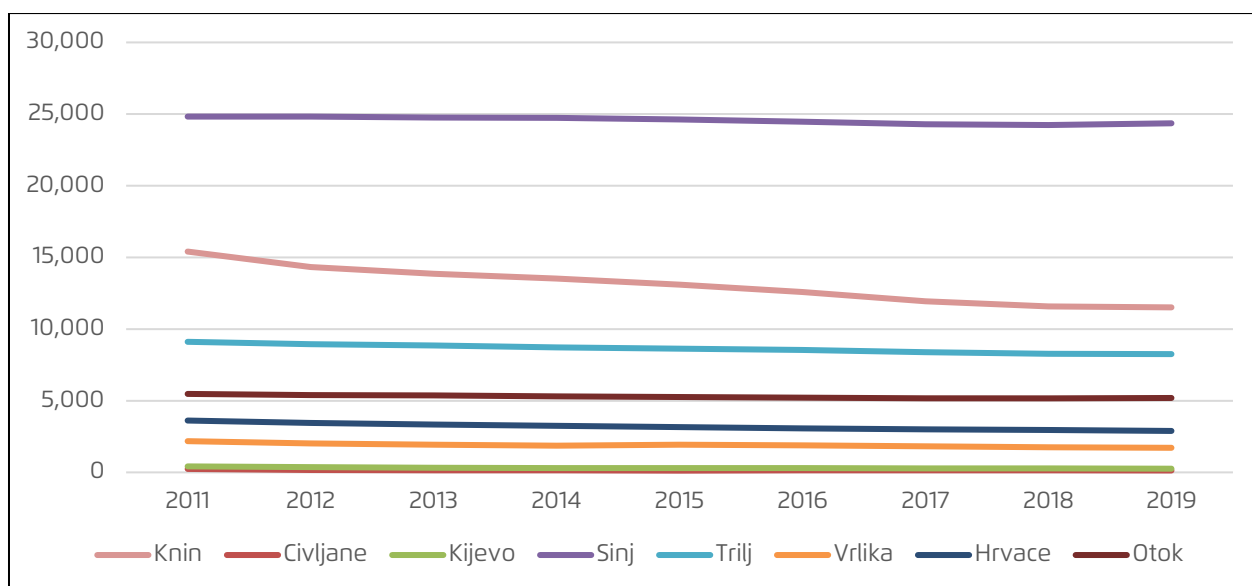
U svrhu boljeg razumijevanja stanja projektnog područja i dominirajućih trendova, prikazani su najrelevantniji indikatori iz područja demografije, kao i iz područja ekonomskih, poljoprivrednih i turističkih aktivnosti.

4.1 Demografski, obrazovni i ekonomski pokazatelji stanovništva

Tablica 2. Popis indikatora iz tematskog područja demografije, ekonomske aktivnosti i strukture obrazovanosti

Indikator	Dokaz	Što pratimo	Direktni utjecaj projekta?
Obrazovanost lokalnog stanovništva	DZS, Popis 2011.	Obrazovna struktura stanovnika starijih od 19 godina po JLS	Ne

Indikator	Dokaz	Što pratimo	Direktni utjecaj projekta?
Ekonomski status lokalnog stanovništva	DZS, Popis 2011.	Ekonomska aktivnost stanovnika starijih od 19 godina	Ne
Ukupan broj stanovnika	DZS, Popis 2011.	Ukupan broj stanovnika projektnog područja, br.st. po JLS	Ne
Demografske skupine (ukupno)	DZS, Popis 2011.	Broj stanovnika projektnog područja po dobnim skupinama	Ne
Demografske skupine (po JLS-ovima)	DZS, Popis 2011.	Broj stanovnika pojedinačnih JLS po dobnim skupinama	Ne

Slika 2. Procjena kretanja ukupnog broja stanovnika JLS projektnog područja 2011-2019.

Izvor: DZS, 2020. Trend: **stabilno (0)**

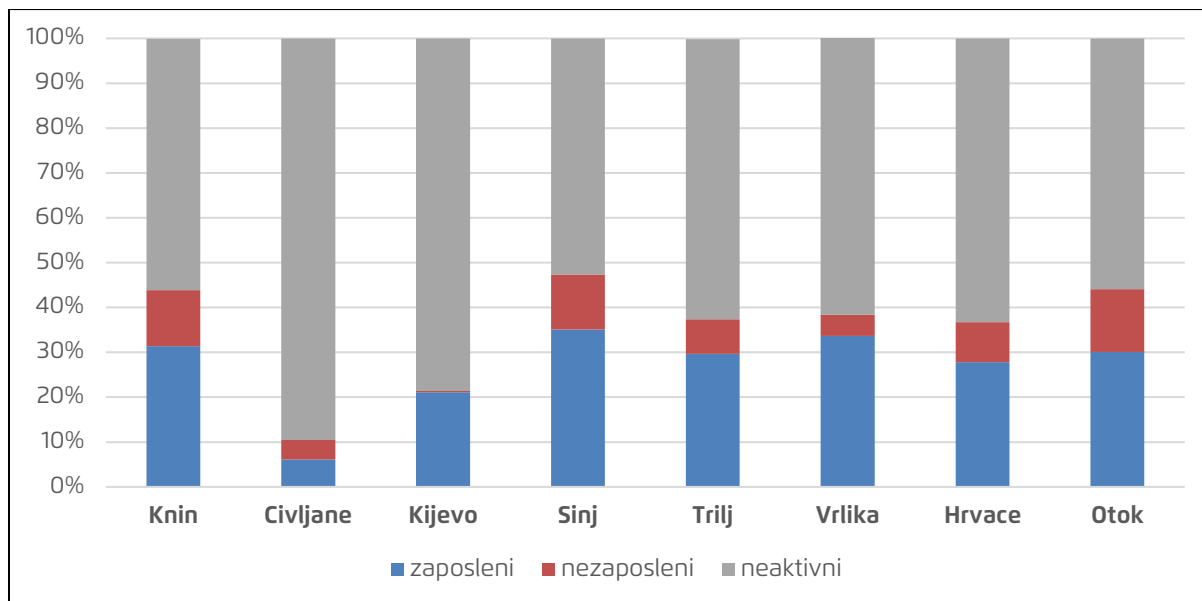
Prema dostupnim podacima, na širem projektnom području (tj. prostoru zahvaćenih jedinica lokalne samouprave) od kraja pedesetih godina prošlog stoljeća u pravilu prevladava negativan trend demografskih kretanja te je tijekom posljednjeg popisa zabilježen najmanji broj stanovnika na ovom području otkad se statistički obrađuju podaci. Pritom je do najveće promjene došlo u razdoblju između 1991. i 2001. godine, kad je broj stanovnika pao gotovo za 50%, što je direktna posljedica Domovinskog rata. Dobna struktura šireg projektnog područja slična je onoj na državnoj razini, no zamjetan je viši udio starog stanovništva u naseljima unutar granica projektnog područja, što predstavlja učestalu pojavu, karakterističnu za ruralna naselja Dalmatinske zagore.

Tablica 3. Prikaz ključnih dobnih skupina JLS projektnog područja za izračun indeksa starenja

JLS	ukupno	0-19	60+	indeks starenja (prosjeak RH - 115%)
Knin	15407	3869	3193	83%
Civljane	239	15	163	1087%
Kijevo	417	56	183	327%
Sinj	24826	6239	4847	78%
Trilj	9109	2393	2021	84%
Vrlika	2177	369	729	198%
Hrvace	3617	821	1004	122%
Otok	5475	1525	1006	66%

Izvor: DZS, 2011.

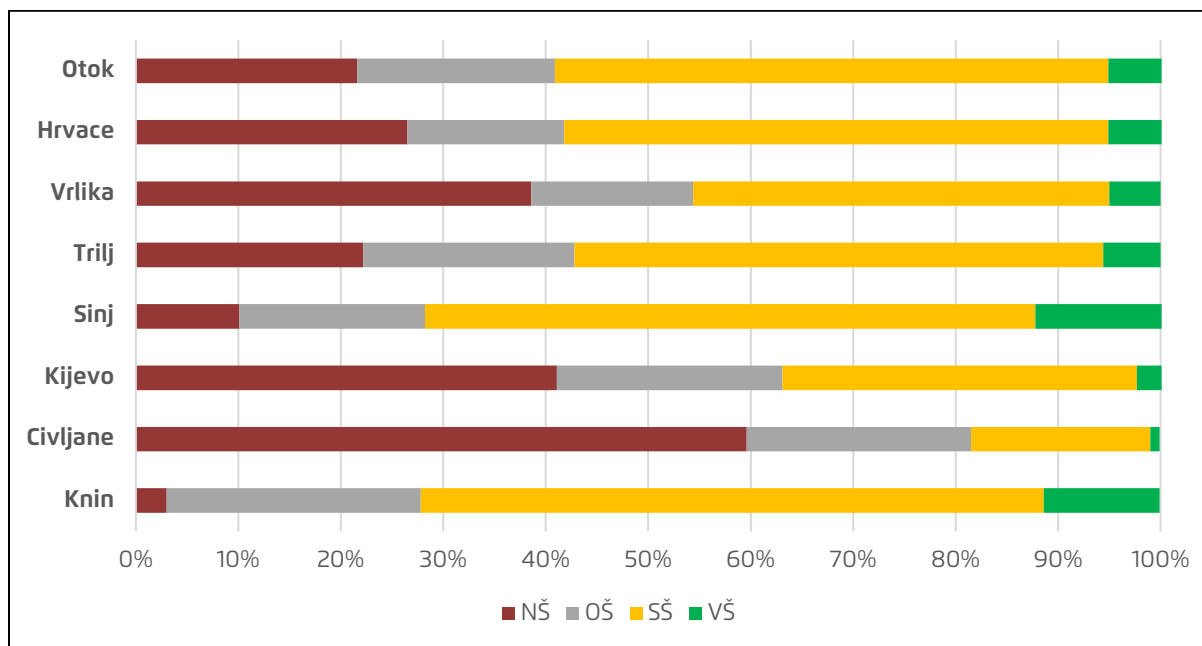
Indeks starenja jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u odnosu na broj osoba starih 0 – 19 godina. Indeks veći od 40% pokazuje da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja. Cijelo šire projektno područje zahvaćeno je procesom starenja stanovništva. Uzimajući u obzir prosječni indeks starenja u RH, koji iznosi 115%, stanovništvo gradova Knina, Sinja, Trilja i Otoka još uvijek je ispod državnog prosjeka.

Slika 3. Ekonomska aktivnost stanovništva JLS projektnog područja 2011.

Izvor: DZS, 2011.

Također se ističe da je u posljednjih dvadesetak godina prema podacima DZS-a na širem projektnom području nestalo više od pola radno sposobnog stanovništva, zbog čega je gotovo potpuno prestalo bavljenje primarnim djelatnostima, pa tako i ekstenzivnim stočarstvom.

Slika 4. Obrazovna struktura stanovništva JLS projektnog područja 2011.

Izvor: DZS, 2011.

Tablica 4. Dobne skupine stanovništva naselja projektnog područja 2011.

			prosjeak RH - 15,2%	prosjeak RH - 24,1%
JLS	naselje	ukupno st.	0-14	65+
Sinj	Bajagić	562	13,3%	24,9%
Sinj	Obrovac Sinjski	804	15,2%	20,4%
Sinj	Gljev	326	13,8%	28,8%
Otok	Gala	896	21,4%	20,6%
Otok	Korita	3	0,0%	100,0%
Otok	Ovrlja	190	14,2%	21,1%
Trilj	Rože	32	9,4%	43,8%
Trilj	Voštane	42	16,7%	38,1%
Hrvace	Rumin	190	25,8%	16,3%
Hrvace	Gornji Bitelić	192	11,5%	39,1%
Hrvace	Donji Bitelić	317	13,2%	42,9%
Hrvace	Vučipolje	107	16,8%	36,4%
Hrvace	Dabar	22	9,1%	45,5%
Hrvace	Laktac	2	0,0%	0,0%
Vrlika	Koljane	21	19,0%	23,8%
Vrlika	Garjak	88	10,2%	36,4%
Vrlika	Ježević	236	12,7%	44,5%
Vrlika	Vinalić	216	11,6%	45,4%
Civljane	Cetina	195	5,1%	69,7%
Civljane	Civljane	44	2,3%	61,4%
Kijevo	Kijevo	417	8,2%	43,9%
Knin	Polaća	210	4,3%	50,5%
Knin	Vrpolje	213	10,3%	41,8%

Izvor: DZS, 2011. **Trend: pad (-)**

Indeks vitalnosti zajednice smišljen je kako bi se okarakterizirao potencijal naselja za socio-ekonomski razvoj na temelju podataka o stanovništvu. Kriteriji za svrstavanje pojedinog naselja u jednu od tri skupina su idući:

1. Prazno ili područje s visokim rizikom od smanjenja broja stanovnika: (1) Nema stanovnika; (2) ili: 100% udio stanovništva starijeg od 65 godina; (3) ili: populacija prisutna samo u jednoj petogodišnjoj dobnoj skupini

2. Područja sa srednjim rizikom od depopulacije: (1) Manje od 10 stanovnika u dobnoj skupini 5-9 godina; (2) ili populacija prisutna u dvije petogodišnje dobne skupine; (3) ili: 50+ % udjela stanovništva 65+.

3. Područja s manjim rizikom od depopulacije: (1) Više od 10 stanovnika u dobnoj skupini 5-9 godina; (2) ili: stanovništvo prisutno u tri petogodišnje dobne skupine.

Tablica 5. Naselja projektnog područja prema kategorijama indeksa vitalnosti zajednice

JLS	naselje	ukupan broj stanovnika
Otok	Korita	3
Otok	Ovrlja	190
Trilj	Rože	32
Trilj	Voštane	42
Hrvace	Gornji Bitelić	192
Hrvace	Dabar	22
Hrvace	Laktac	2
Vrlika	Koljane	21
Vrlika	Garjak	88
Vrlika	Vinalić	216
Civljane	Cetina	195
Civljane	Civljane	44
Kijevo	Kijevo	417
Knin	Polača	210
Knin	Vrpolje	213
Sinj	Bajagić	562
Sinj	Obrovac Sinjski	804
Sinj	Gljev	326
Otok	Gala	896
Hrvace	Rumin	190
Hrvace	Donji Bitelić	317
Hrvace	Vučipolje	107
Vrlika	Ježević	236
Područja s visokim rizikom od depopulacije – 1		
Područja sa srednjim rizikom od depopulacije - 14		
Područja s manjim rizikom od depopulacije - 8		

Izvor: DZS, 2011. **Trend: pad (-)**

4.2 Praćenje stanja poljoprivredne aktivnosti

Osim konzervacijskih i restauracijskih aktivnosti, cilj projekta je pružiti podršku i osnažiti razvoj poljoprivrednih i turističkih djelatnosti koje svoju vrijednost temelje na suživotu s prirodom. Samim time pojavljuje se potreba za procjenom stvarnog efekta projekta na ekstenzivno stočarstvo Dinare. Projektni tim podijelio je pokazatelje učinka u dvije skupine:

- Indirektni efekti projektnih aktivnosti

Promicanje poljoprivrede suhих travnjaka kao isplativog i održivog zanimanja. Povezivanje i umrežavanje lokalnih proizvođača mlijeka, sira i meda kroz GrasslandNet i GrasslandForum – pratimo broj posjetitelja.

- Direktni efekti projektnih aktivnosti:

Praćenje poslovnog razvoja svih poljoprivrednih gospodarstava od trenutka uključivanja u projektne aktivnosti (kontrolirana ispaša, korištenje električnih pastira, izrada poslovnih planova, plasman ekoloških proizvoda)

Tablica 6. Popis svih indikatora iz područja poljoprivrede suhих travnjaka (indikator prikazani u ovom izvješću označeni su zelenom bojom)

Indikator	Dokaz	Što pratimo?	Može li projekt direktno utjecati?
Broj OPG-ova	Upisnik poljoprivrednika	Broj OPG-ova na projektnom području	Ne
Vrsta OPG-a	Upisnik poljoprivrednika	Tip gospodarstva (zadruga, obrt, PG, SOPG)	Ne
Dobna struktura vlasnika OPG-ova	Upisnik poljoprivrednika	Dob nositelja OPG-a (<35, >55)	Ne

Indikator	Dokaz	Što pratimo?	Može li projekt direktno utjecati?
Broj prijava i odobrenih sredstava za mjere ruralnog razvoja	LAG Županije Gradovi (APPRRR - Popis korisnika fin. potpora po godinama)	Pratimo interes lokalnih OPG-ova za mjere. Projekt ima dosta aktivnosti promocije mjera za sufinanciranje	Djelomično
Broj grla	Jedinstveni registar domaćih životinja (31.12.2019.) Mps Anketa s opgovima	Stanje i promjena broja domaćih životinja po općinama/gradovima	Da
Broj košnica	Savez pčelara Splitsko-dalmatinske županije	Ukupni i prosječni broj košnica u širem projektnom području	Da
Sastav meda iz lokalne proizvodnje	Mps	Proizvođački naziv meda	Djelomično
Količina isporučenog mlijeka	Jedinstveni registar domaćih životinja (31.12.2019.)	Pratimo ukupnu isporučenu količinu mlijeka i broj isporučitelja po JLS	Djelomično
Broj OPG-a po JLS	ARKOD baza podataka	Pratimo promjenu broja registriranih	Djelomično

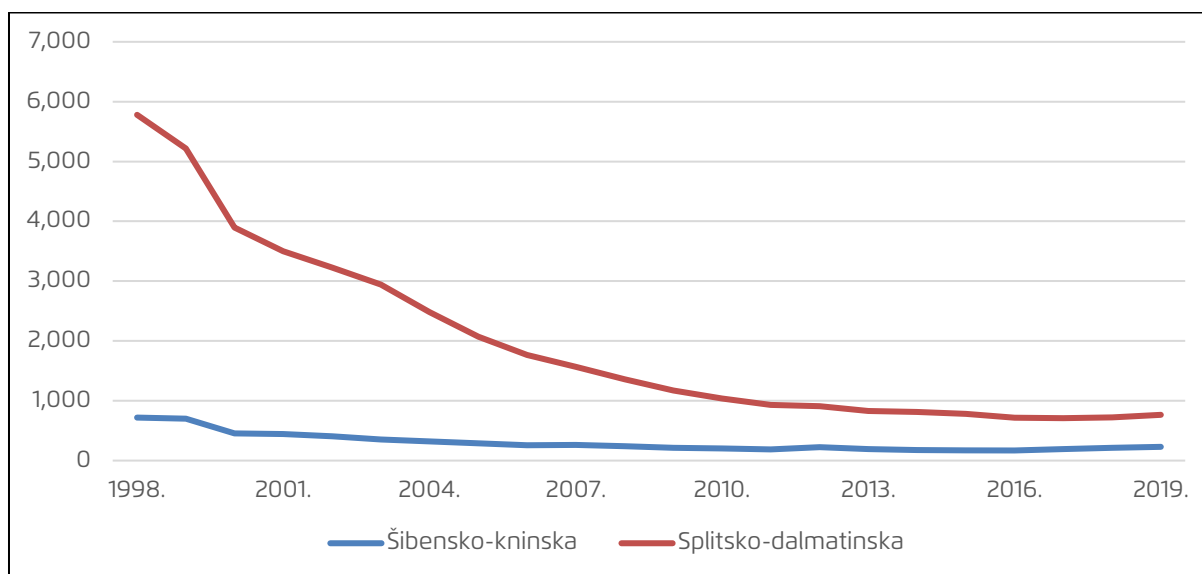
Indikator	Dokaz	Što pratimo?	Može li projekt direktno utjecati?
	31.12.2020.	PG-a	
Broj i površina ukupnih ARKOD parcela i krških pašnjaka	ARKOD baza podataka 31.12.2020.	Pratimo promjene u broju i površini ARKOD parcela	Djelomično
Površina korištenog poljoprivrednog zemljišta	Površina korištenoga poljoprivrednog zemljišta te broj stoke i peradi privatnih kućanstava po gradovima/općinama. DZS, 2011.	Pratimo promjenu površine i namjene poljoprivrednih zemljišta	Djelomično
Broj stoke	Površina korištenoga poljoprivrednog zemljišta te broj stoke i peradi privatnih kućanstava po gradovima/općinama. DZS, 2011.	Pratimo promjenu broja stoke i udio pojedinih vrsta	Djelomično

Tablica 7. Udio zaposlenih u primarnim djelatnostima u RH i županijama projektnog područja 2020.

područje	ukupno zaposleni	zaposleni u primarnim djelatnostima	udio z.u.p.d.
Republika Hrvatska	1255691	23368	1,86%
Splitsko-dalmatinska županija	117207	1365	1,16%
Šibensko-kninska županija	23935	160	0,67%

Izvor: DZS, 2020. **Trend: pad (-)**

Uzroci pada intenzivnosti poljoprivrede su sve veća zastupljenost uvoznih proizvoda u domaćoj potrošnji, napuštanje proizvodnje od strane manjih proizvođača, neracionalno korištenje odnosno zapuštanje poljoprivrednih površina, smanjenje zaposlenosti i dohotka u poljoprivredi.

Slika 5. Kretanje broja aktivnih osiguranika – individualnih poljoprivrednika u županijama projektnog područja 1998-2019.

Izvor: DZS, 2020. **Trend: stabilno (0)**

Tablica 8. Ukupno korišteno poljoprivredno zemljište i udio relevantnih površina u JLS projektnog područja 2011.

JLS	Broj kućanstava	Korišteno poljoprivredno zemljište, ha		udio ostalog poljoprivrednog zemljišta u ukupno korištenom
		ukupno korišteno poljoprivredno zemljište, ha	ostalo poljoprivredno zemljište (livade, pašnjaci i dr.), ha	
Sinj	7607	1432,11	389,81	27%
Trilj	2703	994,42	457,08	46%
Vrlika	783	374,72	282,52	75%
Hrvace	1176	820,64	520,21	63%
Otok	1593	598,28	226,88	38%
Knin	5258	815,83	602,24	74%
Civljane	128	132,74	55,15	42%
Kijevo	204	20,51	8,09	39%

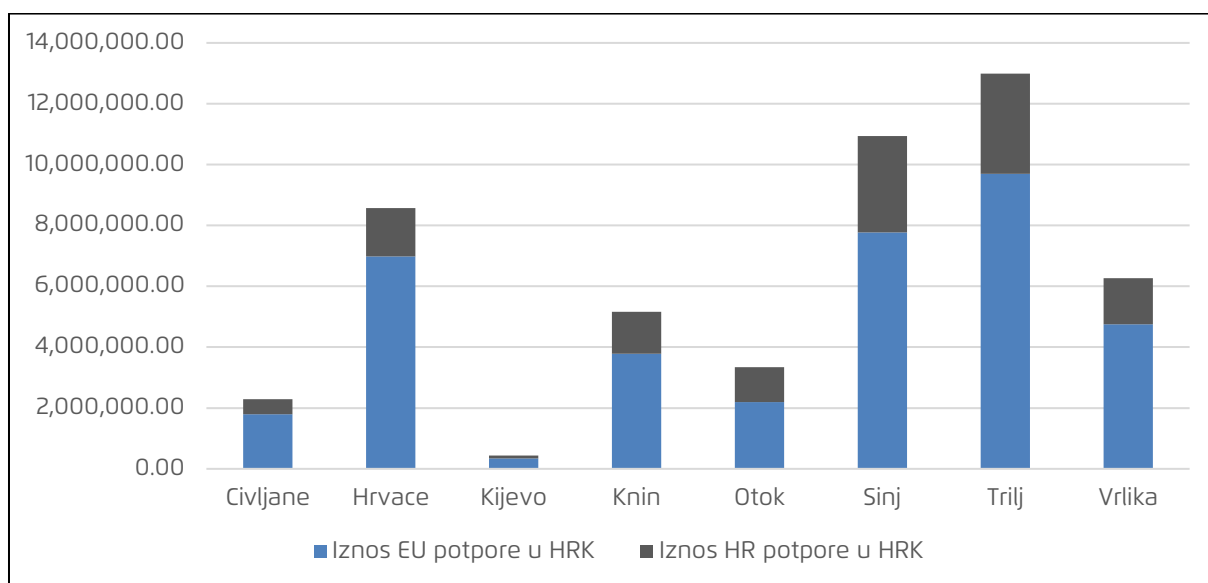
Izvor: DZS, 2011. **Trend: stabilno (0)**

Tablica 9. Broj poljoprivrednih gospodarstava i životinja u JLS projektnog područja 2019.

JLS	GOVEDA		KONJI		MAGARCI	
	Broj gospodarstava	Broj životinja	Broj gospodarstava	Broj životinja	Broj gospodarstava	Broj životinja
Hrvace	112	442	9	27	13	40
Otok	65	552	1	1	9	20
Sinj	173	1248	39	185	22	39
Trilj	84	935	8	24	7	9
Vrlika	48	1009	6	15	8	17
Civljane	8	133	1	1		
Kijevo	6	17	3	5	3	27
Knin	72	303	3	10	7	51

JLS	SVINJE		OVCE		KOZE	
	Broj gospodarstava	Broj životinja	Broj gospodarstava	Broj životinja	Broj gospodarstava	Broj životinja
Hrvace	74	316	37	2621	24	553
Otok	50	334	11	1242	17	1553
Sinj	213	1696	37	2707	35	2915
Trilj	92	579	25	1101	37	702
Vrlika	8	91	39	4288	22	517
Civljane			17	2637	5	73
Kijevo			17	1402	12	381
Knin	29	224	107	5116	52	839

Izvor: Jedinstveni registar domaćih životinja, 2019. **Trend: stabilno (0)**

Slika 6. Ukupne financijske potpore APPRRR-a isplaćene u JLS projektnog područja u 2019.

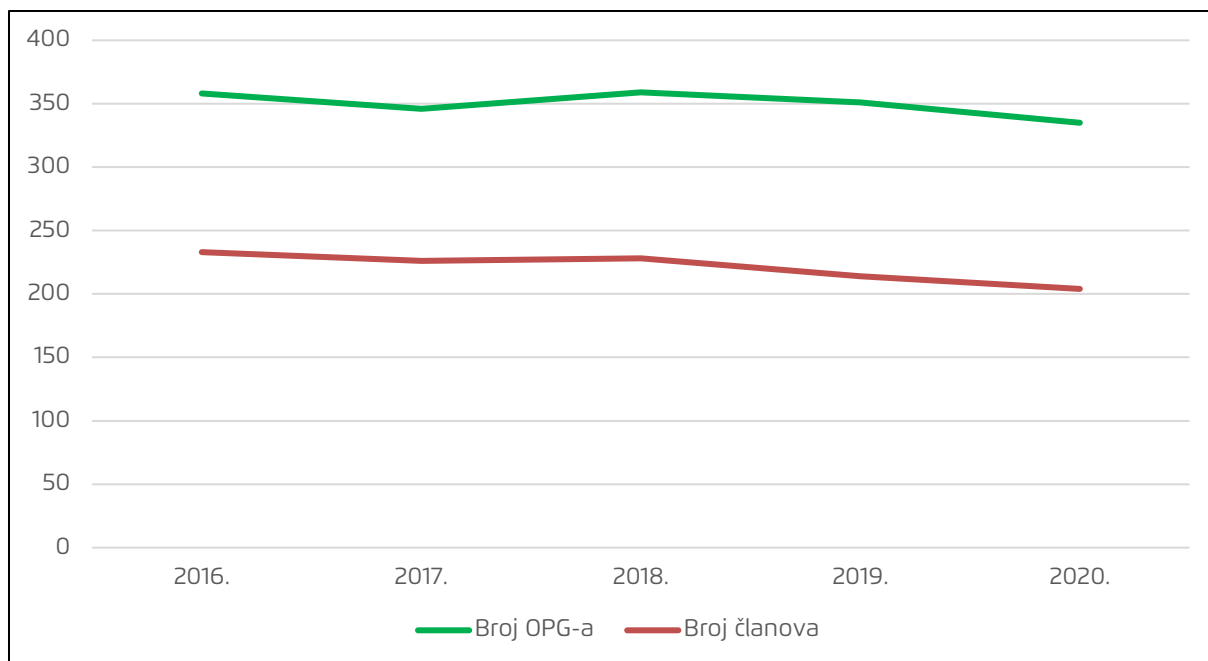
Izvor: APPRRR, 2020. **Trend: rast (+)**

Promicanjem poljoprivrede suhих travnjaka kroz umrežavanje dionika, edukativne radionice i izradu poslovnih planova, očekuje se porast broja prijava za mjere iz programa ruralnog razvoja (EPFRR) za barem 20% u okviru projektnog područja, što je jedan od ciljeva projekta. Porast prijava detektiramo praćenjem ukupnog broja isplaćenih sredstava Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju u naseljima projektnog područja za vrijeme trajanja projekta.

Tablica 10. Isplaćene potpore APPRRR-a 2019. u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS (izvor financiranja: Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj)

JLS naselja	Ukupan iznos potpore u HRK	Iznos EU potpore u HRK	Iznos HR potpore u HRK
Civljane	1.015.406,44	863.095,59	152.310,85
Hrvace	704.432,66	598.767,42	105.665,24
Kijevo	240.390,65	204.332,01	36.058,64
Knin	413.477,68	351.544,75	61.932,93
Otok	676.435,23	574.969,65	101.465,58
Sinj	317.830,39	270.155,84	47.674,55
Trilj	62.715,26	53.307,95	9.407,31
Vrlika	808.681,84	687.379,31	121.302,53
ukupno	4.239.370,15	3.603.552,52	635.817,63

Izvor: APPRRR, 2020. **Trend: stabilno (0)**

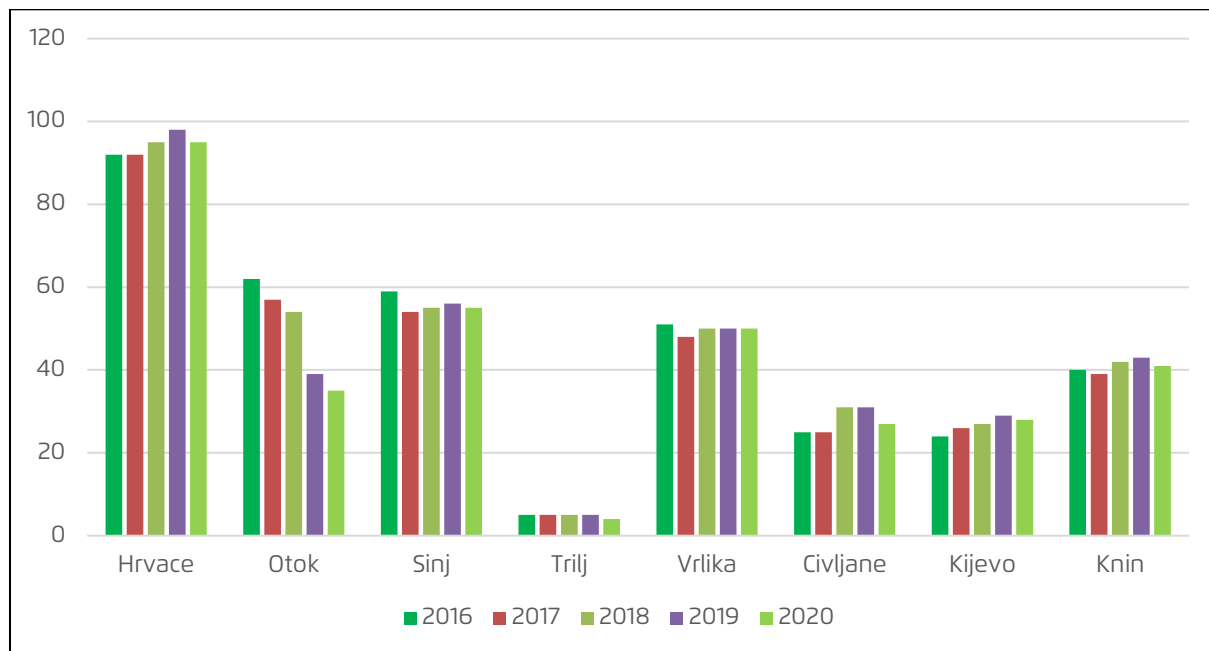

Slika 7. Kretanje broja i članova OPG-a u naseljima projektnog područja 2016-2020.

Izvor: Upisnik poljoprivrednika, 2020. **Trend: stabilno (0)**

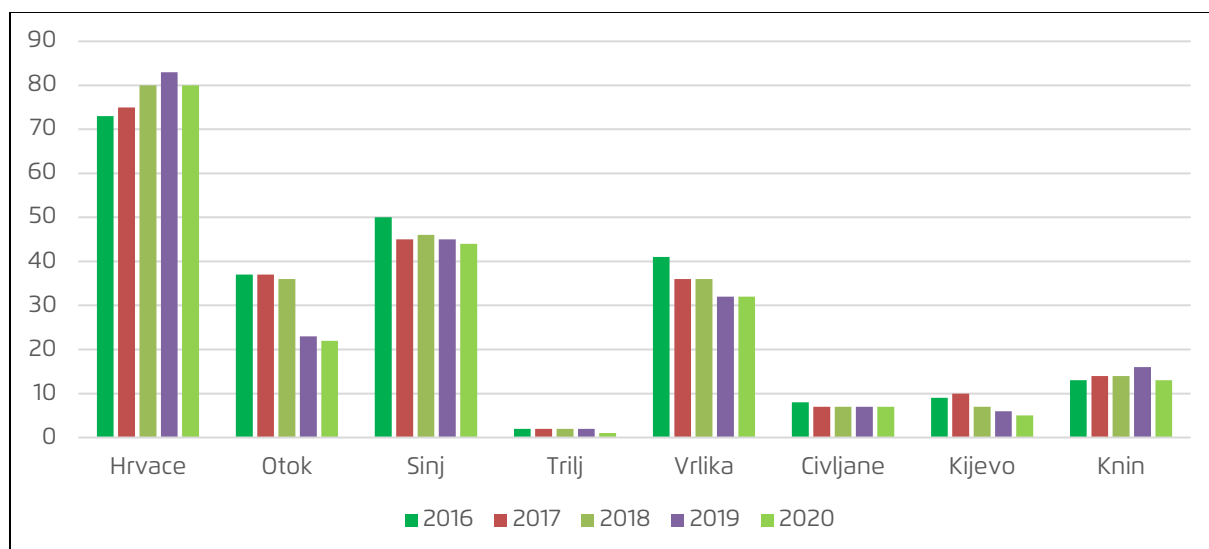
Većina obitelji koja živi u ruralnoj sredini glavni ili sporedni izvor prihoda vide u bavljenu poljoprivredom. Velik broj njih nema previše znanja u praksi već odlične ideje, osnovnu informiranost, ali veliku volju i želju te spremnost na osiguravanje

osnovne egzistencije. Novonastali uvjeti uzrokovani Covid-19 pandemijom otežali su poslovanje većine OPG-a, no postoji tendencija pojačanog bavljenja stanovništva poljoprivredom kao zamjenskim prihodom u teškoj ekonomskoj situaciji.

Slika 8. Kretanje broja OPG-a u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS 2016-2020.

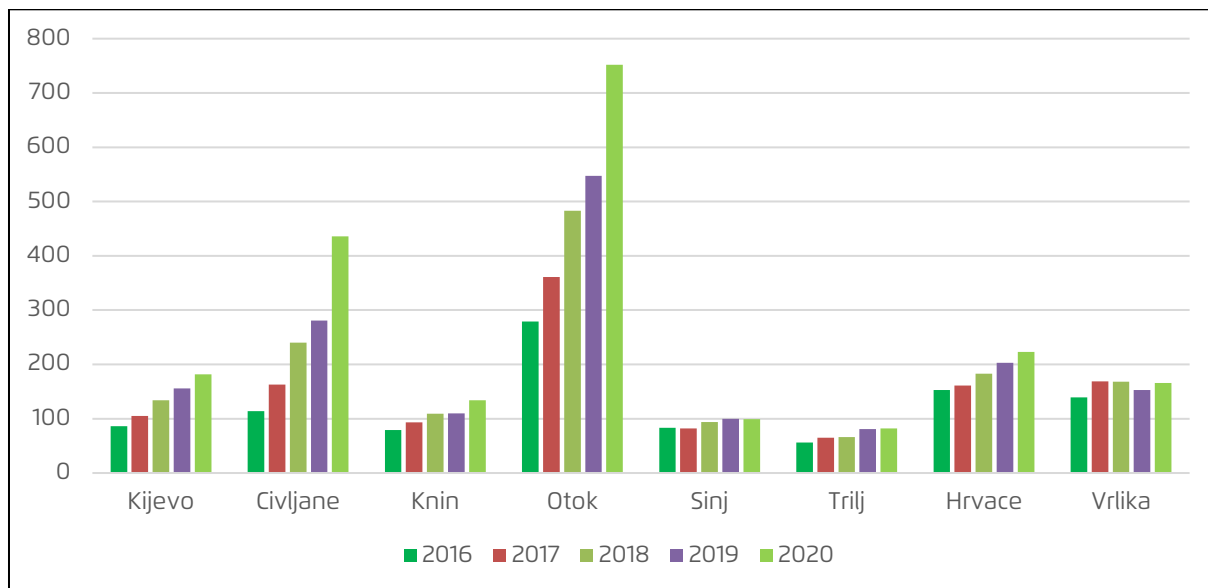
Izvor: Upisnik poljoprivrednika, 2020. **Trend: stabilno (0)**

Slika 9. Kretanje broja članova OPG-a u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS 2016-2020.

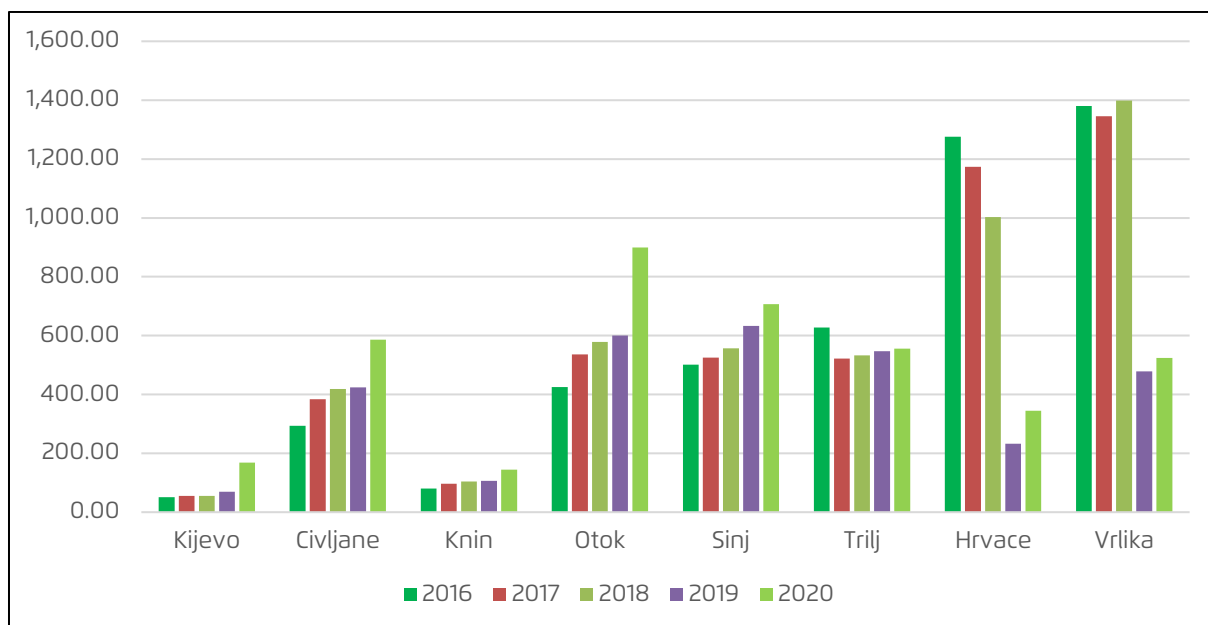
Izvor: Upisnik poljoprivrednika, 2020. **Trend: stabilno (0)**

Kretanje broja članova OPG-a kako na ukupnoj tako i na razini JLS u većini naselja projektnog područja prilično je stabilno (0). Primjetan je jedino blagi pad u 2020. u odnosu na 2019. godinu.

Izvor: ARKOD, 2020. **Trend: rast (+)**

Slika 10. Kretanje broja ARKOD parcela – krških pašnjaka u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS 2016-2020.

Izvor: ARKOD, 2020. **Trend: rast (+)**

Slika 11. Kretanje ukupne površine ARKOD parcela – krških pašnjaka (ha) u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS 2016-2020.

Podaci o pčelarskoj proizvodnji u projektnom području su oskudni. Filipi i sur. 2015 navode za područje Dalmatinske zagore 571 registriranog pčelara s ukupno 26.611 košnica. Prema Savezu pčelarskih udruga Splitsko – dalmatinske županije u Cetinskoj krajini trenutno postoji oko 250 pčelara koji imaju oko 12 tisuća košnica. Sastav meda pokazuje i udio planinskog bilja karakterističnog za pčelinju ispašu na području Dinare, a praćenjem kretanja udjela procjenit ćemo eventualni zamah pčelarstvu kao posljedicu pozitivnog utjecaja projekta.

Prema dostupnim podacima, većina pčelara proizvodi više vrsta meda:

- na području Šibensko-kninske županije općenito se tako proizvode sljedeće vrste meda: drača, mandarina, mediljkovac, vrijesak, multiflorni livadni, multiflorni cvjetni, livada, lipa, kadulja, cvjetni, bagrem i multiflorni;
- na području Splitsko-dalmatinske županije općenito se proizvode planika, šumski vrijesak, ružmarin, mediljkovac, lavanda, vrijes, primorski vrijesak, multiflorni, multiflorni livadni, multiflorni cvjetni, livada, lipa, kesten, kadulja, drača, cvjetni, bjelogorična mediljka, bagrem.

4.3 Turistički pokazatelji

Na širem projektnom području popularni su sportovi, odnosno rekreacija temeljena na prirodi. Postoji niz pješačkih, biciklističkih i planinarskih staza, uređen je niz planinarskih kuća i skloništa, organiziraju se utrke, uređena su državna i županijska lovišta, a potiče se i niz aktivnosti vezanih uz tzv. pustolovni turizam - kanu safari, paraglajding, sportski ribolov (mušičarenje), terensko jahanje i jahanje u šumi, vožnju quadovima i sl. U ovim aktivnostima uživa lokalno stanovništvo i stanovništvo obližnjih gradova i općina te šira zajednica, prvenstveno domaći i strani posjetitelji (turisti).

Tablica 11. Broj dolazaka i noćenja turista u JLS projektnog područja 2019.

JLS	dolasci turista			noćenja turista		
	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani
Sinj	11620	4775	6845	23176	8429	14747
Trilj	5318	942	4376	21649	2782	18867
Vrlika	830	192	638	2377	460	1917

	dolasci turista			noćenja turista		
Hrvace	678	164	514	3613	329	3284
Otok	290	12	278	2364	55	2309
Knin	1882	570	1312	4063	1222	2841
Kijevo	379	46	333	1290	61	1229
Civljane	podatak zbog povjerljivosti nije objavljen					
ukupno	20997	6701	14296	58532	13338	45194

Izvor: DZS, 2020. **Trend: stabilan (0)**

O stanju turističke ponude i infrastrukture govori podatak da je u 2019. svaki turist u prosjeku ostvario manje od tri (2,8) noćenja pri posjetu širem projektom području. Dio projektnih aktivnosti odnosi se i na poboljšanje turističke ponude u neposrednoj blizini suhih travnjaka, izradu brošura o turističkoj infrastrukturi i promociju lokalnih proizvođača.

5. RAZVOJNI SCENARIJI

Razdoblje 2020-2023. uzeto je kao kratkoročni period promatranja, a razdoblje 2020-2030. kao srednjoročni period u kojem socio-ekonomski efekt projekta može pokazati vidljivije rezultate. U svrhu analize razmatraju se tri moguća scenarija. 'Business as usual' ili pretpostavljeni nastavak situacije bez učinka projektnih aktivnosti, pozitivan razvojni scenarij kao željeni ishod projekta i negativan razvojni scenarij kao neuspjeh u implementaciji projektnih aktivnosti.

5.1 'Business as usual' scenarij

Ova metoda je alternativni opis razvoja budućnosti, uz korištenje interpretacije sadašnjih stanja i trendova. Scenarij "business as usual" ocrta socio-ekonomski razvoj bez provedbe projektnih aktivnosti i sličnih instrumenata. Ispituje posljedice nastavka trenutnog trenda u populaciji, gospodarstvu (ekstenzivnom stočarstvu i pčelarstvu), tehnologiji i ljudskom ponašanju. Imajući na umu mnoštvo negativnih demografskih i gospodarskih trendova u projektom području, pretpostavka je da bi bez projektnih aktivnosti poput poticaja za pašarenje, nabavke električnih pastira za stoku i obnove infrastrukture travnjaka (suhozidi i bunari), daljnji razvoj situacije u smislu poljoprivrede suhih travnjaka bio negativan ili u najboljem slučaju stagnirao. Demografska kretanja u većim naseljima i gradovima su stabilna, dok rubna naselja

pogađa izrazita depopulacija. **Daljnji nastavak većine negativnih i stabilnih trendova označenih u prikazu početnog stanja, posebno u području poljoprivredne aktivnosti, značio bi ostvarenje ovog scenarija**, što samo po sebi ne isključuje uspješnost projektnih aktivnosti, već se može protumačiti kao uspješan pokušaj usporavanja postojećih negativnih očekivanja.

5.2 Pozitivan razvojni scenarij

Iako demografska slika projektnog područja nije ohrabrujuća, u slučaju stabilizacije ili porasta stanovništva u naseljima u blizini ciljnih travnjaka i projektnog područja, očekuje se i indirektan utjecaj na porast opće, a time i poljoprivredne aktivnosti. Značajniji porast broja korisnika suhih travnjaka (pčelara i stočara), i porast ukupnih površina korištenih u svrhu krških pašnjaka na području Dinare u razdobljima 2020-2023. i 2020-2030. mogao bi se protumačiti kao pozitivna posljedica aktivnosti projekta Dinara back to LIFE. Iako se projektom nastoji restaurirati oko 280 hektara suhih travnjaka, potencijalna korist od poticanja lokalnog stanovništva na održivu poljoprivredu, prije svega ekstenzivni uzgoj stoke, može dati zamah poljoprivrednicima i vidljiv pomak u stanju na terenu. **Pozitivan trend, odnosno rast pokazatelja vezanih uz ukupni broj OPG-a i njihovih članova, porast broja stoke u ekstenzivnom uzgoju, porast mlijeka i mliječnih proizvoda u lokalnoj ponudi, porast broja pčelara, košnica i autohtonih pčelarskih proizvoda na lokalnom i regionalnom tržištu također su očekivani ishodi uspješne provedbe projekta.** Sveukupna isprepletenost brojnih faktora koji utječu na poljoprivrednu proizvodnju poput općih ekonomskih trendova, političkih i društvenih zbivanja, sigurno imaju najveći utjecaj na razvoj situacije u projektnom području, pa tako i na dugoročni ishod projektnih aktivnosti.

5.3 Negativan razvojni scenarij

Ovakav razvoj značio bi daljnji nastavak ili ubrzanje negativnih trendova indikatora poljoprivredne aktivnosti kao i općih socio-ekonomskih pokazatelja. Djelomično bi značio i neuspjeh u implementaciji projektnih aktivnosti i motiviranju poglavito mladih lokalnih stočara i pčelara na rješavanje postojećih problema i nastavak bavljenja poljoprivredom suhih travnjaka. U ovom scenariju izgledno je da bi učinak imali i

vanjski faktori na koje je teško utjecati. Eventualno nezadovoljstvo ili nerazumijevanje lokalne zajednice prema samom projektu i pojedinim aktivnostima poput kontroliranog paljenja također može dovesti do neželjenih posljedica i izostanka napretka. U pogledu konkretnih pokazatelja, **značajniji pad ukupnog broja parcela krških pašnjaka i njihovih površina u naseljima projektnog područja, kao i pad pčelarske proizvodnje i pojačana depopulacija bili bi očiti pokazatelji lošeg razvoja situacije i neuspješne projektne implementacije.**

6. SAŽETAK

U sklopu projekta "Management planning and restoration of Dinara dry grasslands to save biodiversity and support sustainable development" (Dinara back to LIFE, referenca LIFE18 NAT/HR/000847) tijekom 2020. postavljena je metodologija procjene socio-ekonomskog učinka projektnih aktivnosti. Cilj je bio prikupiti statističke podatke o užem i širem projektnom području, analizirati i prikazati početno socio-ekonomsko stanje koristeći pristup baziran na indikatorima. Pri analizi su primjenjene metode iz tematski sličnog projekta LIFE Viva Grass (No. LIFE13 ENV/LT/000189-9) – "*Methodology for indicator based monitoring of socioeconomic impacts of project activities*". Procjena socio-ekonomskog učinka projekta bazirana je na analizi indikatora svrstanih u 5 glavnih područja:

1. Promjenama u životima ljudi i njihovih obitelji
2. Društvenom sviješću o važnosti i koristi od održavanja suhih travnjaka
3. Koliko su projektne aktivnosti bile uspješne u poticanju lokalnog stanovništva za bavljenje održivim poslovnim modelima
4. Nerazvrstanim podacima i indikatorima
5. Kvantificiranim rezultatima projektnih aktivnosti

Pri prikazu i analizi početnog stanja korišteni su službeni statistički podaci za JLS šireg projektnog područja i kada je to bilo moguće i pripadajuća im naselja unutar samog projektnog područja. Ovisno o vrsti dostupnih podataka i razine relevantnosti, projektni tim dodjelio je jednu od sljedećih ocjena trenda pojedinim indikatorima: rast (+), pad (-) i stabilno (0).

Područje istraživanja obuhvaća 8 idućih jedinica lokalne samouprave: grad Knin, općinu Civoljane i općinu Kijevo u Šibensko-kninskoj županiji i gradove Sinj, Trilj i Vrliku te općine Hrvace i Otok u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Kada je to bilo moguće, korišteni su podaci na razini naselja unutar samog projektnog područja. Razdoblje 2020-2023. uzeto je kao kratkoročni period promatranja, a razdoblje 2020-2030. kao srednjoročni period u kojem socio-ekonomski efekt projekta može pokazati vidljivije rezultate. U svrhu analize razmatraju se tri moguća scenarija. 'Business as usual' ili pretpostavljeni nastavak situacije bez učinka projektnih aktivnosti, pozitivan razvojni scenarij kao željeni ishod projekta i negativan razvojni scenarij kao neuspjeh u implementaciji projektnih aktivnosti.

'Business as usual' scenarij - daljnji nastavak većine negativnih i stabilnih trendova označenih u prikazu početnog stanja, posebno u području poljoprivredne aktivnosti, značio bi ostvarenje ovog scenarija, što samo po sebi ne isključuje uspješnost projektnih aktivnosti, već se može protumačiti kao uspješan pokušaj usporavanja postojećih negativnih očekivanja. Pozitivan razvojni scenarij - pozitivan trend, odnosno rast pokazatelja vezanih uz ukupni broj OPG-a i njihovih članova, porast broja stoke u ekstenzivnom uzgoju, porast mlijeka i mliječnih proizvoda u lokalnoj ponudi, porast broja pčelara, košnica i autohtonih pčelarskih proizvoda na lokalnom i regionalnom tržištu također su očekivani ishodi uspješne provedbe projekta. Negativan razvojni scenarij - u pogledu konkretnih pokazatelja, značajniji pad ukupnog broja parcela krških pašnjaka i njihovih površina u naseljima projektnog područja, kao i pad pčelarske proizvodnje i pojačana depopulacija bili bi očiti pokazatelji lošeg razvoja situacije i neuspješne projektne implementacije.

7. ABSTRACT

As part of the project “Management planning and restoration of Dinara dry grasslands to save biodiversity and support sustainable development” (Dinara back to LIFE, reference LIFE18 NAT / HR / 000847) during 2020, a methodology for assessing the socio-economic impact of project activities was set. The aim was to collect statistics on the narrower and wider project area, analyze and present the initial socio-economic situation using an indicator-based approach. Methods from the thematically similar project LIFE Viva Grass (No. LIFE13 ENV / LT / 000189-9) - “Methodology for indicator based monitoring of socioeconomic impacts of project activities” were applied in the analysis.

The assessment of the socio-economic impact of the project is based on the analysis of indicators classified into 5 main areas:

1. Changes in the lives of people and their families
2. Social awareness of the importance and benefits of maintaining dry grasslands
3. How successful were the project activities in encouraging the local population to engage in sustainable business models
4. Unclassified data and indicators
5. Quantified results of project activities

In presenting and analyzing the initial situation, official statistical data were used for the local self-government units of the wider project area and, when possible, the settlements belonging to them within the project area itself. Depending on the type of data available and the level of relevance, the project team assigned one of the following trend assessments to individual indicators: growth (+), decline (-) and stable (0). The research area includes the following 8 units of local self-government: the city of Knin, the municipality of Civoljane and the municipality of Kijevo in Šibenik-Knin County and the cities of Sinj, Trilj and Vrlika and the municipalities of Hrvace and Otok in Split-Dalmatia County. Where possible, settlement-level data within the project area itself were used. In order to better understand the state of the project area and the dominant trends, the most relevant indicators from the field of demography, as well as from the field of economic, agricultural and tourist activities are presented.

DEVELOPMENT SCENARIOS

Period 2020-2023 was taken as a short-term observation period, the period 2020-2030. as a medium-term period in which the socio-economic effect of the project can show more visible results. For the purpose of analysis, three possible scenarios are considered. 'Business as usual' or an assumed continuation of situations without the effect of project activities, a positive development scenario as a desired project outcome and a negative development scenario as a failure to implement project activities.

Scenario "Business as usual"

This method is an alternative description of the development of the future, using interpretations of current conditions and trends. The "business as usual" scenario includes socio-economic development without proven project activities and similar instruments. It examines the consequences of the current teaching trend in population, economy (extensive livestock and beekeeping), technology and human behavior. Given the many negative demographic and economic trends in the project area, it is assumed that without project activities such as grazing incentives, procurement of electric fences for livestock and restoration of grassland infrastructure (dry stone walls and wells), further development of dry grassland agriculture would be negative or at best stagnating. Demographic trends in larger settlements and cities are stable, while peripheral settlements are affected by intense depopulation. Further continuation of most of the negative and stable trends indicated in the presentation of the initial situation, especially in the field of agricultural activities, would mean the realization of this scenario, which in itself does not exclude the success of project activities, but can be interpreted as a successful attempt to slow down existing negative trends.

Positive development scenario

Although the demographic picture of the project area is not encouraging, in the case of stabilization or population growth in settlements near the target grasslands and the project area, an indirect impact on the growth of general and thus agricultural activity is expected. Significant increase in the number of users of dry grasslands

(beekeepers and livestock keepers), and increase in the total area used for the purpose of karst pastures in the Dinara area in the periods 2020-2023. and 2020-2030. could be interpreted as a positive consequence of the activities of the Dinara back to LIFE project. Although the project seeks to restore about 280 hectares of dry grassland, the potential benefit of encouraging local people to sustainable agriculture, primarily extensive livestock farming, can give momentum to farmers and a visible shift in the field. A positive trend, ie. growth of indicators related to the total number of family farms and their members, increase in the number of livestock in extensive breeding, increase in milk and dairy products in the local market, increase in the number of beekeepers, hives and indigenous bee products in the local and regional market are also expected outcomes of successful project implementation. The overall intertwining of many factors that affect agricultural production, such as general economic trends, political and social developments, certainly have the greatest impact on the development of the situation in the project area, and thus on the long-term outcome of project activities.

Negative development scenario

Such a development would mean a further continuation or acceleration of the negative trends of agricultural activity indicators as well as general socio-economic indicators. In part, it would mean a failure to implement project activities and motivate mainly young local livestock keepers and beekeepers to solve existing problems and continue to engage in dry grassland agriculture. In this scenario, it is likely that external factors that are difficult to influence would also have an effect. Possible dissatisfaction or misunderstanding of the local community towards the project itself and certain activities such as controlled ignition can also lead to unwanted consequences and lack of progress. In terms of specific indicators, a significant decline in the total number of karst pasture plots and their areas in the settlements of the project area, as well as a decline in beekeeping and increased depopulation would be obvious indicators of poor development and unsuccessful project implementation.

8. IZVORI I LITERATURA

Grgić, p.l., et al. (2016). 'Stočarstvo Republike Hrvatske: stanje i očekivanja', *MESO: Prvi hrvatski časopis o mesu*, XVIII(3), str. 256-263.

Nejašmić, I., i Toskić, A. (2013). 'Starenje stanovništva u Hrvatskoj–sadašnje stanje i perspektive', *Hrvatski geografski glasnik*, 75.(1.), str. 89-110.

Radinović, S., et al. (2006). 'Socioekonomski procesi u obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima Istre', *Društvena istraživanja*, 15(1-2 (81-82)), str. 173-190.

<https://vivagrass.eu/wp-content/uploads/2017/03/methodology-of-economic-impact-accessment1.pdf>

https://vivagrass.eu/wp-content/uploads/2019/10/c2-brochure-on-socio-econ-impacts_final-compressed.pdf

DZS (2020): Državni zavod za statistiku

Upisnik poljoprivrednika - APPRRR (2020): Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

ARKOD – APPRRR (2020): Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

JRDŽ (2020): Jedinstveni registar domaćih životinja

9. POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1. Smještaj projektnog područja.....	4
Slika 2. Procjena kretanja ukupnog broja stanovnika JLS projektnog područja 2011-2019.....	6
Slika 3. Ekonomska aktivnost stanovništva JLS projektnog područja 2011.....	8
Slika 4. Obrazovna struktura stanovništva JLS projektnog područja 2011.....	8
Slika 5..... Kretanje broja aktivnih osiguranika – individualnih poljoprivrednika u županijama projektnog područja 1998-2019.....	14
Slika 6. Ukupne financijske potpore APPRRR-a isplaćene u JLS projektnog područja u 2019.....	16
Slika 7. Kretanje broja i članova OPG-a u naseljima projektnog područja 2016-2020.....	17
Slika 8. Kretanje broja OPG-a u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS 2016-2020.....	18
Slika 9 Kretanje broja članova OPG-a u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS 2016-2020.....	19
Slika 10. Kretanje broja ARKOD parcela – krških pašnjaka u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS 2016-2020.....	19
Slika 11. Kretanje ukupne površine ARKOD parcela – krških pašnjaka (ha) u naseljima projektnog područja prema pripadnosti JLS 2016-2020.....	20
Tablica 1. Prostorni obuhvat projektnog područja u odnosu na JLS.....	5
Tablica 2. Popis indikatora iz tematskog područja demografije, ekonomske aktivnosti i strukture obrazovanosti.....	5
Tablica 3. Prikaz ključnih dobnih skupina JLS projektnog područja za izračun indeksa starenja.....	7
Tablica 4. Dobne skupine stanovništva naselja projektnog područja 2011.....	9
Tablica 5. Naselja projektnog područja prema kategorijama indeksa vitalnosti zajednice.....	10
Tablica 6. Popis svih indikatora iz područja poljoprivrede suhih travnjaka.....	11
Tablica 7. Udio zaposlenih u primarnim djelatnostima u RH i županijama projektnog područja 2020.....	14
Tablica 8. Ukupno korišteno poljoprivredno zemljište i udio relevantnih površina u JLS projektnog područja 2011.....	15
Tablica 9. Broj poljoprivrednih gospodarstava i životinja u JLS projektnog područja 2019.....	15
Tablica 10. Isplaćene potpore APPRRR-a 2019. u <u>naseljima</u> projektnog područja prema pripadnosti JLS.....	17
Tablica 11. Broj dolazaka i noćenja turista u JLS projektnog područja 2019.....	21

Partneri na projektu

Udruga Biom

Hrvatske šume d.o.o.

Sveučilište u Zagrebu Agronomski fakultet

Lokalna akcijska grupa "Cetinska krajina"

Su-financijeri **Dinara back to LIFE** projekta

LIFE program Europske unije

Ured za udruge Republike Hrvatske

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost

FOND ZA ZAŠTITU OKOLIŠA I
ENERGETSKU UČINKOVITOST

Projekt Dinara back to LIFE – "Management planning and restoration of Dinara dry grasslands to save biodiversity and support sustainable development" je sufinanciran sredstvima LIFE Programa Europske unije pod brojem ugovora LIFE18 NAT/HR/000847.

Ovaj projekt sufinancira Ured za udruge Republike Hrvatske.